

Rozvány Jenő emlékezete

Születésének centenáriumát ünnepeljük. Romantikus képzetek tapadnak személyéhez, jellemképe lenyűgöző hatást gyakorolt barátira és ellenségre egyaránt. Kegyetlen, ellenséges világ feszültségeiben bontakozott ki legendás alakja, amelyet az növesztett hősiessé, hogy teljességgel hiányzott belőle a fölösleges vakmerőség, inkább a példamutató helytállás reális követelményének engedelmessége, a szerénység és alázat fegyverzetében. Dr. Rozvány Jenő nem hasonlított az askéta forradalmárokhöz, akik tüntető önsanyargatással, az élet örömeinek megtagadásával vélik szolgálni magasrendű erkölcsi eszményeiket, pedig azok az életszeretet tisztelétét szorgalmazzák. Az ő bátorsága abban nyilatkozott meg, hogy önmegtagadó következetességgel szolgálta a munkásosztály történelmi igazságának ügyét. Táblabírói kinevezéssel próbálták megvesztegetni, de méltósággal vallotta: „Azért lettem ügyvéd, mert az igazságot, a forradalmi cselekvést tartom életem fő céljának.“ Széles körű tájékozottsága, magasfokú irodalmi és társadalomtudományi képzettsége megóvta a szektáns szükkeblűségtől. Tanúja lehettem egyik vitájának a nagyváradi városháza alagsorában, abban a cellában, ahova a május elseje előtt fogatartott úr. „preventív“ intézkedés során tömegesen zsúfolták be a mozgalmi embereket, nyilvántartott szimpatizánsokat, munkásokat, diákokat. Egyik társunk, vezető mozgalmi ember, Rozvány szemére vetette szemlélete tágasságát. Rozvány Jenő türelmesen végighallgatta harcostársa okfejtését, amely az őrizeteské gyűrűjében hangzott el, szinte egyöntetű helyeslés közepette. Levette szemüvegét, gondosan csillogóvá törölte lencséit, majd a népszerűlén állásponttól — ellentmondott: — Az általánosított abszolutizálás nem a mi módszerünk — ez volt mondanivalója lényege. A részletigazság nem tarthat igényt arra, hogy az igazság teljességének tekinthessük. A polgárság mint osztály kétségtelenül a történelmi hanyatlás lejtőjére került. De a polgárság egyes kimagasló tudós- és művészegyenységei jelentős értékeket alkottak, amelyekkel illik számolnunk, ha nem akarjuk megkockáztatni önmagunk szellemi károsodását. Óvakodnák attól, hogy valamilyen bűnhalmazzal azonosítsam a polgári művelődés egészét. Ennek a hanyatló osztálynak nemcsak az utcai vannak: irodalommal, képzőművészettel, humanista gondolkodókkal, tudósokkal, kiváló szakemberekkel is rendelkezik. Nemcsak arról van szó, hogy magunkévá kell tennünk legjobb alkotásaikat, hanem közelednünk kell hozzájuk, és magunkhoz kell közelítenünk őket. Lenin hívta fel a figyelmet arra, hogy a hanyatló osztályok legnemesebb szellemi képviselői a feltörekvő osztályokhoz csatlakoznak a nagy történelmi átalakulások korszakában, tehát a mi korszakunkban is. Ugyancsak Lenin nevezte „merő sületlenségnek“ a proletkult beszűkült szemléletét, amely elvetett minden időtálló művelődési hagyományt...

Nem állítom, hogy világos okfejtése minden jelenlevőt meggyőzött. Nem is számított erre. Elérte viszont, hogy gondolkodóba ejtette fogolytársait.

Szuggesztív egyéniség volt, ellenfeleire is tiszteletet parancsoló. Szellemi főlényé sohasem nyilvánult meg fölényeskedésben. Egyszerűen tudott szólni a legbonyolultabb összefüggésekről, mert alapvetően értette az illető kérdés legösszetettebb, távolra nyúló vonatkozásait. Mindig csodáltam benne az egyetemes tudású értelmiségit, akit szenvedélyesen érdekeltek nemcsak a politikai események, a társadalom gazdasági kérdései, de a művészet, az irodalom is. Bizonyos, hogy ezt a fogékonyságát családi hagyományok is táplálták; apját, az ugyancsak jogász Rozvány Györgyöt baráti szálak fűzték Arany Jánoshoz, irodalomtörténeti értékű tanulmányt írt a költőről, s megírta Szalonta város történetét, ezt a máig forrásértékű munkát.

A húszas évek végén, a harmincas évek legelején a mozgalom ifjú literátorait, publicistáit — akik közé magam is tartoztam — teljesen hatalmába kerítette a sematizmus. Már-már fulladoztunk a tiszta levegő hiányában. Dr. Rozvány Jenő sem volt türelmetlen a kéziratban forgó vagy a sajtóban megjelenő szónokias kísérletekkel szemben, többször is kifejtette, hogy ezeket a „proletkult“ beszivárgásának tekinti, s meggyőződése, hogy túljutunk rajta hamarosan.

Túláságosan derülátónak bizonyult. A sematizmus egyoldalúsága túlélte őt is, az intoleráns szemlélet tört be megsemmisítően életsorsába.

Jó szónok volt, talán éppen, mert kerülte a patetizmust, nem tartotta méltónak a szocializmus nemes ügyéhez. Elt akkoriban itt, Nagyváradon egy szociál-

demokrata vezető, szintén jogász, aki riasztóan példázta a dagályos ígahirdetést, a fellengzős nagy szavak, a dörgedelmes álforradalmiság sekélyességét. A kétféle stílus valóban kétféle tartalmat jelzett: Dr. Rozvány Jenő hiteles forradalmisága viszolygott a hangskodó, öneszményítő jelzőktől. Nem szerette az öntömjénező hírverést, a képviselt ügyet nem ékesítette dicsőítő szólamokkal. Elegedőnek tartotta, ha eszményei önmagukat fejezik ki. — A mi programunk tiszta és világos — hangoztatta Rozvány Jenő, következőképp tisztának és világosnak kell lennie az eszmehirdetésnek is, amely nem viselheti a hamis lelkesültség szóvirágait. Igaz, az osztályszenvedélyektől fűtött időszakban volt valamelyes érthető igény az érzelmességre, a valóság rohamos megváltoztatásának ábrándjára, a lehetőségek szivárványos megszépítésére, s ezért inkább utólag igazolódik az a fajta mértéktartó tárgyilagosság, amelyet dr. Rozvány Jenő mozgalmi gyakorlatában és nyilvános szerepléseiben meghonosított. Lenyűgöző személyiségével mégis érvényt tudott szerezni a mérlegelő szemléletnek, sőt éppen ezzel vívta ki az elismerő tömeghangulatot.

Dr. Rozvány Jenőt kimagasló munkaszorgalmi tevékenysége, képzettsége és tehetsége már munkássága legelején kiemelte a helyi és regionális közélet keretei közül. Nem kívánok itt életrajzi részletezésbe bocsátkozni; tanulmányok, újságcikkek szaporodó sora felvázolta már életpályáját a kezdetektől a drámai végki-fejletig. Így például a Politikai Kiadónál Szikszai Gyula, Marin Popa és Ioan Bulei monográfiát tett közzé Eugen Rozvan működéséről 1971-ben; Körösi István Nagyváradon közölt cikksorozatban nyújtott életrajzi dokumentációt, Fuchs Simon a *Korunkban* (1970. 4. 588.) méltatta tevékenységét.

(Rozvány Jenő Nagyszalontán született 1878. december 28-án macedo-román szülőktől. Jogi tanulmányait Budapesten, Berlinben és Kolozsváron végezte. Visszatérve Szalontára, majd Nagyváradra, élénk publicisztikai tevékenységet fejt ki. 1910-ben *A gazdasági élet története* címmel tanulmányt tett közzé. Már korábban, 1907-ben részt vesz a második Internacionálé stuttgarti kongresszusán. 1907-ben tanulmányt ír a *Szociáldemokrata Párt és a nemzetiségek* címmel. 1914 decemberében olasz fogságba esik. 1920-ban a szociáldemokrata párt erdélyi és bánági szervezőjének titkára lesz. Lefordította a Kommunista Kiáltványt, dolgozott *A tőke* fordításán. 1920 nyarán Nagyváradon kiadja az *Erdélyi Népszavát*, amelynek főszerkesztője. Részt vesz az RKP első kongresszusának előkészítő munkálataiban. A párt első kongresszusán Tiron Albanival együtt dolgozta ki *A nemzetiségek kérdése* című előterjesztést. Tagja a Kommunista Párt Ideiglenes Végrehajtó Bizottságának. Főszerkesztője a párt magyar nyelvű lapjának, a brassói *Világosságnak*. A párt második kongresszusán ő terjesztette elő a nemzeti és agrárkérdésről szóló jelentést. A Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának egyik alapítója és vezetője volt. 1920-tól a szocialista párt és a dolgozók blokkja mindig jelöli a parlamenti és községi választásokon. 1931-ben, amikor először sikerült a munkásság és parasztság képviselőit a parlamentbe juttatni, a megválasztott öt képviselő egyike Rozvány Jenő. Mandátumát megsemmisítik. Még ebben az évben a Szovjetunióba emigrál.)

Számottevő publicisztikai művében a társadalomtudós, a szerkesztő, a mozgalmi agitátor és a hivatásos forradalmár tapasztalata ötvöződött. Írta és szerkesztette a *Jövőt*, az *Erdélyi Szikrát*, az *Erdélyi Népszavát*, a *Világosságot*, a *Calendarult*, a *Socialismult*, az *Inaintét*. Cikkeit olvasva világosan kirajzolódik következetes szemlélete, amely híven tájékoztat arról, hogyan határolta el a maga kommunista meggyőződését a korszakra jellemző fanatikus egyszálalúságtól.

Az 1931-es nagyváradai kommunista diákper idején mint a párt által megbízott védőügyvéd sokat beszélgetett velünk. Számomra mindvégig emlékezetes marad éppen a fanatizmus és a meggyőződés párhuzamaira vonatkozó felfogása. — A meggyőződés elutasítja a vakhitet — vallotta —, amint a vakhit is kizárja a meggyőződést. Marx Károly életéből és életművéből mindannyiunknak meg kellene tanulnunk a kételkedő művészetét és kötelességét.

Dr. Rozvány Jenő kitarított üldöztetése, megkínóztatása ellenére elvei mellett állta a politikai meghurcoltatást egészen a feláldoztatásig. A jelentős történelmi személyiségek fajtájából való volt, ha körülményei nem is engedték meg, hogy teljességgel kibontakoztassa képességeit.

(Éppen ezekről nyújt tájékoztatást dr. Rozvány Jenőné, aki nemcsak hitvese volt a kommunista vezetőnek, hanem forradalmi segítőtársa is a mozgalmi feladatokban. Lehetséges, hogy dr. Rozvány Jenő életművének fáradszóró népszerűsítésében özvegyét szubjektivitás, az együtt töltött évek eltörölhetetlen emléke is fűti, de az ilyen elfogultság érthető és elfogadható, természetes. Amikor emléket idézi, nem személyes kérdésekről, hanem inkább arról szól, hogy a történelem forratagában milyen emberi és eszmei szövetségben éltek és dolgoztak egymás mellett. Rozvány Jenő élettársaként megtanulhatta, hogy a személyes élet annyit

ér, amennyi értékes közösségi tartalmat képes magában foglalni. Az ilyen tevékenység őrzi meg az ember emlékezetét, ha nem is az örökkévalóság számára, de a kortársak és még néhány nemzedék tudatában.)

Rozvány Jenőné szóbeli közlése becses adatokat szolgáltat moszkvai emigrációjuk éveiből. Varga Jenő akadémikus mellett, a Világgazdasági és Világpolitikai Intézetben végzett Rozvány Jenő kitartó tevékenységet. Nem kellett az átállás nehézségeivel megküzdenie, amikor politikai tevékenységét tudományos munkával váltotta fel, hiszen megvolt hozzá a képzettsége, a világgazdaság összefüggéseinek megértése és feltárása pedig szinte elképzelhetetlen politikai fogékonyság és tapasztalat nélkül. Varga Jenő megbecsülte új munkatársát, ami önmagában is sokat mond, hiszen köztudomású, hogy ez a világszerte nagy tekintélyű tudós mennyire igényes volt, és milyen magas követelményeket támasztott munkatársaival szemben. Rozvány Jenő kitűnő kutatónak bizonyult, s hamarosan a rangos tudományos intézmény egyik megbecsült munkatársa lett.

Lehetetlen megkerülnünk dr. Rozvány Jenő sorsa legtragikusabb, végső mozzanatának érintését. Koholt vádak alapján letartóztatták, s a személyi kultusz törvénytöréseinek áldozataként halt meg 1937-ben; 1956-ban rehabilitálták. Születése századik évfordulójára Rozvány Jenőnek szobrot emel Nagyváradon a honfitársak hálás tisztelete.

Romul Ladea:
Részlet az Erdélyi Iskola
című térszoborból